

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Святошник А. Л. Щодо особливостей використання електронного цифрового підпису при укладенні цивільно-правових договорів у мережі інтернет *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2023. Том 25. Випуск 2 (37). С. 21–24. URL: <https://journals.visnyk-onu.od.ua/index.php/law/article/view/27/25>
3. Булеца С.Б., Ревуцька І.Е. Місце диджиталізації при укладенні шлюбу в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 156-162. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/185a5887-da31-4a6c-b88a-32faf2a3df4f>
4. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
5. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Міжнародний документ від 04 листопада 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 270. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

СИНЕЛЬНИКОВ Євген Володимирович,
суддя Верховного Суду
доктор філософії в галузі знань 081Право

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ БАТЬКІВСЬКОЇ ВЛАДИ Й ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідно до 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Як зазначав у своїй науковій праці О.В. Синегубов, дитинство повинно знаходитись в одній площині поряд з такими фундаментальними правовими цінностями, як життя, здоров'я, свобода, безпека, справедливість. Їх оберігання та дотримання є запорукою правового суспільства і держави, оскільки до кінця періоду дитинства дитина перетворюється на правового партнера дорослих членів сім'ї та суспільства в цілому [1].

Спори між батьками, які розлучаються, щодо порядку реалізації батьківських прав та обов'язків є одними з найскладніших у судовій практиці, оскільки пов'язані із значним емоційним навантаженням, відповідальністю за долю дитини та сім'ї, унікальністю кожної сімейної ситуації, кожної дитини.

У пункті 8.4 Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЕ) № 1921 «Гендерна рівність, поєднання особистого та трудового життя, спільне виконання обов'язків», ухваленій 25 січня 2013 року, беручи до уваги найкращий досвід, закликає владу держав-членів Ради Європи поважати право батьків нести спільну відповідальність, забезпечивши, щоб сімейне законодавство передбачало в разі роздільного проживання подружжя або розлучення можливість спільної опіки над дітьми заради їх найкращих інтересів на основі взаємної згоди батьків [2].

У Резолюції «Рівність і спільна батьківська відповідальність: роль батька» від 02 жовтня 2015 року № 2079 Парламентська Асамблея Ради Європи підкреслила необхідність поваги органів влади держав-членів до права батьків нести спільну відповідальність, забезпечивши, щоб сімейне право передбачало у разі роздільного проживання батьків або розірвання шлюбу можливість спільної опіки над дітьми в їх найкращих інтересах на основі взаємної згоди між батьками (пункт 2) [3].

У вказаній Резолюції Парламентська Асамблея Ради Європи закликала держави-учасниці включити у своє законодавство положення щодо можливості почергового проживання дитини з кожним з батьків після їх розлучення за винятком випадків, якщо має місце жорстоке поводження чи побутове насильство над дитиною з боку одного із батьків. Час, який дитина проводить з кожним із батьків, рекомендовано визначати, виходячи з потреб та інтересів дитини.

Відповідно до статті 5 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен з подружжя у відносинах між собою і в їхніх відносинах зі своїми дітьми користується рівними правами та обов'язками цивільного характеру, що виникають зі вступу у шлюб, перебування в шлюбі та у випадку його розірвання.

У статті 5 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок наголошено на необхідності вжиття заходів щодо зміни соціальних та культурних моделей поведінки чоловіків і жінок для досягнення викоренення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок, а також визначення загальної відповідальності чоловіків і жінок за виховання та розвиток своїх дітей за умови, що в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу [4].

У пункті 67 Загального коментаря № 14 від 29 травня 2013 року Комітет ООН з прав дитини зазначив, що в інтересах дитини доцільно виходити зі спільної батьківської відповідальності. Приймаючи рішення в інтересах дитини суддя має враховувати право дитини мати і зберігати стосунки з обома батьками [5].

У параграфі 49 рішення «ZAUNEGGER v. GERMANY» Європейський суд з прав людини підкреслив, що різниця у поводженні є дискримінаційною для цілей статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якщо вона немає об'єктивного та розумного виправдання, тобто якщо вона не переслідує законної мети або якщо немає розумного зв'язку, пропорційності між використаними засобами та поставленою метою. Рішення щодо надання опіки мають ґрунтуватися на найкращих інтересах дитини, а у випадку конфлікту між батьками ці питання мають ретельно досліджуватися національними судами (п. 61). У цій

справі Європейський суд з прав людини визнав, що батько, який на національному рівні вимагав спільного опіки щодо доньки, зазнав дискримінації [6].

Статтею 1 Сімейного кодексу України передбачено, що одним з принципів регулювання сімейних відносин є побудова сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки. На рівності прав і обов'язків батьків, зокрема, наголошено у статтях 141, 157 Сімейного кодексу України. Водночас стаття 161 Сімейного кодексу України не містить імперативних приписів щодо визначення судом місця проживання дитини лише з одним з батьків при вирішенні спору між ними.

Частиною 6 статті 29 Цивільного кодексу України передбачено, що фізична особа може мати кілька місць проживання.

При застосуванні вказаних вище норм, Верховний Суд дійшов висновку, що при вирішенні спору між батьками щодо реалізації батьківських прав та обов'язків, батьківської відповідальності суд наділений компетенцією розглянути наступні варіанти поділу батьківського часу:

- спільна фізична опіка з почерговим проживанням дитини у помешканні кожного з батьків за відповідним графіком (у постановках від 26 жовтня 2022 року у справі № 750/9620/20 (провадження № 61-7187св22), від 14 грудня 2022 року у справі № 742/2571/21 (провадження № 61-10119св22), від 12 квітня 2023 року у справі № 569/22963/21, від 17 травня 2023 року у справі № 750/843/21 (провадження № 61-6463св22), від 04 жовтня 2023 року в справі № 208/4667/20, від 10 січня 2024 року у справі № 183/3958/20) Верховний Суд звертав увагу на можливість застосування судами моделі спільної фізичної опіки над дитиною);
- визначення місця проживання дитини у помешканні, в якому дитина проживала, а батьки при цьому почергово мають приїжджати і виїжджати до цього помешкання згідно з узгодженим графіком (опіка пташиного гнізда);
- визначення місця проживання дитини з одним із батьків із забезпеченням контакту дитини з іншим з батьків за відповідним графіком.

У 2022 році мною було запропоновано впроваджувати такі способи вирішення спорів між батьками про визначення місця проживання малолітньої дитини як: спільна фізична опіка з почерговим проживанням дитини у помешканні кожного із батьків за відповідним графіком; визначення місця проживання дитини у помешканні, в якому дитина проживала раніше, з почерговим проживанням батьків у цьому помешканні згідно з узгодженим графіком [7].

Спільне батьківство базується на здатності батьків здійснювати координацію, підтримувати та допомагати один одному як лідери сім'ї і може покращити співпрацю між батьками та зменшити ризик потенційних суперечок, оскільки така модель вільна від тягаря переможець-переможений.

Необхідність застосування спільної фізичної опіки є відповіддю на зміни в суспільних цінностях і нормах, спрямована на поступовий рух до більш рівного розподілу сімейних обов'язків між батьками та матерями.

Труднощі, пов'язані із спільною опікою, належать до початкового періоду адаптації. Спільна фізична опіка сприяє відкритому доброзичливому спілкуванню

між батьками, мінімізації конфліктів та розчарувань, приносить користь стосункам матір/батько – дитина.

У постанові від 16 лютого 2024 року у справі № 465/6496/19 Верховний Суд, вперше застосовуючи модель спільної батьківської опіки, зазначив, що при вирішенні спору між розлученими батьками про визначення місця проживання дитини суд, виходячи з міжнародних норм та принципу рівності прав й обов'язків батьків, з урахуванням обставин справи, має право розглянути питання щодо визначення місця проживання дитини з одним з батьків із забезпеченням контакту дитини з іншим з батьків чи застосування спільної фізичної опіки з почерговим проживанням дитини у помешканні кожного з батьків за відповідним графіком [8].

У постанові Верховного Суду від 22 травня 2024 року у справі № 643/7509/21 суд дійшов висновку, що за відсутності іншої домовленості між батьками, в інтересах дитини буде проживання (перебування під фізичною опікою кожного з батьків) почергово з батьком та матір'ю за відповідним графіком, щодо чого сторони вчиняли спроби домовитися раніше [9].

У постанові від 22 квітня 2024 року у справі № 754/3063/22 Верховний Суд не погодився з позицією судів попередніх інстанцій, які відхилили висновок органу у справах дітей про доцільність застосування почергово проживання дитини з кожним з батьків [10].

15 жовтня 2024 року у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо спільної опіки батьків над дітьми» [11], а 17 жовтня 2024 року – проєкт Закону «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо запровадження моделі спільної батьківської опіки батьків над дитиною після розлучень як основної» [12].

У проєкті Цивільного кодексу України (частина 2 статті 1551) запропоновано чітко визначити компетенцію суду щодо встановлення почергового проживання малолітньої дитини з кожним із батьків за місцем їх постійного проживання або почергового проживання батьків разом з дитиною за місцем її постійного проживання за наявності обставин, які мають істотне значення, та якщо це відповідає інтересам дитини.

Такий розвиток проходять моделі батьківської опіки й відповідальності у національній правовій системі.

Список використаних джерел

1. Синегубов О. В. Здійснення особистих немайнових прав осіб, що не досягли повноліття: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2015. 343 с.
2. Резолюція ПАРЄ «Гендерна рівність, поєднання особистого та трудового життя, спільне виконання обов'язків» від 25 січня 2013 р. № 1921. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/XrefXML2HTMLEn.asp?fileid=19478>.
3. Резолюція ПАРЄ «Рівність і спільна батьківська відповідальність: роль батька» від 02 жовтня 2015 р. № 2079. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=22220>.
4. Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

5. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (29.05.2013). URL: https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf.

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «ZAUNEGGER v. GERMANY» (заява № 22028/04) від 03.12.2009 р. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.

7. Синельников Є. В. Сучасні напрями розвитку судової практики вирішення спорів про визначення місця проживання дитини. *Слово Національної школи суддів України*. Вип. 3-4 (40-41). 2022. С. 47-56.

8. Постанова Верховного Суду від 16 лютого 2024 року у справі № 465/6496/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074192>.

9. Постанова Верховного Суду від 22 травня 2024 року у справі № 643/7509/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119264929>.

10. Постанова Верховного Суду від 22 травня 2024 року у справі № 754/3063/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.

11. Проект Закону № 12131 «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо спільної опіки батьків над дітьми». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45066>

12. Проект Закону № 12132 «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо запровадження моделі спільної батьківської опіки батьків над дитиною після розлучень як основної». URL: <https://itd.rada.gov.ua/18360aaf-8188-4da0-b1e5-4d30afaceb6d>.

СОБКОВИЧ Віталій Віталійович,
здобувач ступеня доктора філософії кафедри
юридичної психології
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ОКУПАЦІЇ ТА МІГРАЦІЇ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну призвело до безпрецедентної трансформації приватних правовідносин. Розірвання шлюбу в цих умовах перестало бути суто формальною процедурою, перетворившись на складний процесуальний квест, де стикаються інтереси національної безпеки, цифровізація правосуддя та фундаментальне право людини на справедливий суд.

В умовах воєнного стану простежується суттєве зростання кількості розлучень і при цьому переважна більшість розірвань шлюбу проводиться у судовому порядку. За даними Міністерства юстиції України та Державної судової